

HOLODOMOR: BASFAKTA

VAD ÄR HOLODOMOR?

Holodomor är ett folkmord riktat mot det ukrainska folket, där en av de centrala komponenterna var den medvetet skapade hungersnöden 1932–1933, som drabbade främst Ukraina och de delar av norra Kaukasus där en stor del av befolkningen var av ukrainsk härkomst. Den organiserades av den kommunistiska regimen i Moskva i syfte att förinta ukrainare, förstöra den nationella identiteten och utplåna förutsättningarna för en självständig ukrainsk nation. Holodomors slutmål, som var en avsiktlig strategi från Kreml, var att permanent befästa Ukraina som en ouplöslig del av Sovjetunionen och att stöpa om (förryska) den ukrainska befolkningen under förevändningen att skapa ett "enat sovjetiskt folk". Mynigheterna insåg att ukrainarnas bevarande av sin egen identitet och medvetenhet, som i motsats till Moskvans önskan hade stärkts under 1920-talets "ukrainisering", öppnade upp för ett möjligt framtida återställande av

Ukrainas självständighet och Ukrainas avskiljande från Sovjetunionen. Avsikten med Holodomor var att fullständigt undanröja varje möjlighet till ett sådant scenario.

Termen Holodomor betyder på ukrainska bokstavligen avsiktligt långsamt dödande genom utsvaltning. Under 1960–1980-talen spreds detta ord i publikationer från den ukrainska diasporan. Det började användas i stor utsträckning i början av 1990-talet, efter Ukrainas självständighet. Den juridiska innebörden av termen fastställdes i Ukrainas lag "Om Holodomor 1932–1933 i Ukraina", den 28 november 2006.

SOVJETISK OCKUPATION AV UKRAINA

I oktober 1917 tog bolsjevikerna, vänsterradikaler under ledning av Vladimir Lenin som bekände sig till kommunismens ideologi, makten i Ryssland. Deras mål var att avskaffa privat egendom, eliminera välbärgade samhällsskikt, upprätta en diktatur i det tidigare ryska imperiet och senare, med hjälp av resurserna från de ockuperade territorierna, ta makten runtom i världen. Det var genom de ukrainska områdena som Kreml hade för avsikt att sprida sitt inflytande till länderna i Central- och Östeuropa.

Redan i december 1917 inledde den kommunistiska regimen ett angreppskrig mot Ukrainska folkrepubliken, som hade bildats av ukrainare efter tsarismens fall. För att dölja sina aggressiva handlingar skapade de ryska bolsjevikerna Ukrainas Kommunistiska Parti (bolsjevikerna) och utropade sedan marionettstaten Ukrainska Socialistiska Sovjetrepubliken (Ukrainska SSR), en pseudostat vars formella ledare utsågs från Moskva. De ukrainska väpnade styrkorna och partisangrupperna gjorde motstånd mot inkräktarna fram till november 1921. Styrkeförhållandena var dock ojämna och de ryska kommunisterna lyckades ockupera större delen av Ukraina. I december 1922 införlivades marionettstaten Ukrainska SSR i Sovjetunionen.

I sin kamp mot Ukrainska folkrepubliken använde de ryska bolsjevikerna i stor utsträckning våld mot civilbefolkningen: tiotusentals människor blev offer för den kommunistiska aggressionen 1917–1921.

↗ Röda gardets enheter i Kyjiv.
Februari 1918.
(*Krutsyk R. Folkets krig, 1917–1932: guide till utställningen*).

↖ Medlemmar av Ukrainas
provisoriska arbetar- och
bonderegierung, Charkiv. År 1919.

← En grupp arbetare mobiliserade för att samla in mat i ukrainska byar. Den 24 september 1920. *Statens centrala audiovisuella och elektroniska arkiv.*

HUNGERSNÖDEN 1921–1923

Sommaren 1921 drabbades södra och östra Ukraina av torka och 26 procent av de sådda områdena brann ner. En omfördelning av den spannmål som skördats i Ukraina till förmån för de södra provinserna hade kunnat stoppa svälten, men Moskva valde en annan väg. För att kunna förse Moskva, Petrograd och andra ryska städer med spannmål började bolsjevikerna exportera den skörd som samlats in av ukrainarna. Livsmedelsavdelningarnas verksamhet, användningen av gisslan, avspärningar runt byar, arméenheter nas närvaro, de revolutionära tribunalernas straff- och förtrycksåtgärder

samt undertryckandet av den nationella befrielse rörelsen är obestridliga bevis på Moskvas avsiktliga koloniala politik gentemot de ukrainska områdena.

Först i början av 1922 erkände de ryska bolsjevikerna att det rådde hungersnöd i provinserna Zaporizjzja och Donetsk i sin helhet och i vissa distrikt i provinserna Mykolajiv, Katerynoslav, Odesa och Poltava. Under januari-februari 1922 svalt 12 procent av befolkningen i provinserna med dålig skörd, en siffra som ökade till 40 procent i maj samma år. I juli 1922, vid den andra

UNDER JANUARI-FEBRUARI 1922 SVALT
12 PROCENT AV BEFOLKNINGEN
I PROVINSERNA MED DÅLIG SKÖRD,
EN SIFFRA SOM ÖKADE TILL 40 PROCENT
I MAJ SAMMA ÅR

En vagn med lik av svältoffer på väg till en begravningsplats, Kherson. 1921–1922.
Foto av Gabriel Rapoport.
Chersons regionala lokalhistoriska museum.

⤴ Gatubarn. Nikopol, Katerynoslavprovinsen. 1921–1922.
Statens centrala audiovisuella och elektroniska arkiv.

⤴ En svältande bondefamilj, Mykolajiv volost, Mykolajivprovinsen. 1921.
Statens centrala audiovisuella och elektroniska arkiv.

internationella kongressen för organisationer och kommittéer för att bistå de svältande i Ryssland, rapporterade den ukrainska delegationen att nästan 10 miljoner ukrainare var i akut behov av hjälp. Mer än 40 procent av de svältande var barn. Det totala statliga stödet till Ukraina vid den tidpunkten uppgick dock till endast 7,5 procent av det faktiska behovet.

Bolsjevikerna höll tyst om hungersnöden i Ukraina och betonade istället behovet av att hjälpa befolkningen i Volgaregionen. För detta ändamål bjöds den amerikanska hjälporganisationen American Relief Administration

(ARA) in till Volgaregionen den 20 augusti 1921. ARA:s representanter tilläts först 1922 att komma in i Ukraina, då blockaden mot information om hungersnöden i landet hade hävts.

Hungersnöden visade sig vara mer effektiv än straffåtgärder. De bolsjevikiska myndigheterna använde denna metod för att undertrycka motstånd, eftersom hungriga ukrainare inte längre förmådde att hjälpa medlemmar av den nationella befrielserörelsen.

DEN KONTROVERSIELLA "UKRAINISERINGEN"

Kommunisternas brutala agerande väckte missnöje bland befolkningen. För att vinna deras förtroende lanserade bolsjevikerna 1923 en politik för "ukrainisering". Dess ytterligare uppgift var att stärka kommunismens nationella bas, eftersom ukrainarna 1922 utgjorde endast 23,3 procent av alla medlemmar i Ukrainas Kommunistiska Parti (bolsjevikerna) och mindre än 16 procent av ledarskapet.

"Ukrainisering" innebar att det ukrainska språket skulle användas i större utsträckning i det offentliga rummet. Många ukrainska konstnärer som levde under denna period strävade efter att skapa en kultur i världsklass genom att förena det europeiska arvet med nationell autenticitet. Oleksandr Arkhypenko, Kazymyr Malev-ytj, Oleksandra Ekster (Hryhorovytyj), Dzyga Vertov och andra fick internationellt erkännande.

Den snabba utvecklingen av den ukrainska kulturen, särskilt dess masskulturella uttryck (populärlitteratur, press, teater och film), blev för bolsjevikerna en oväntad

bieffekt av ukrainiseringen. Josef Stalin insåg att situationen hade blivit farlig, eftersom den ukrainska kvasi-statsbildningen kunde fyllas med verkligt innehåll.

Därför tog Kreml till förebyggande repression. År 1930 hölls en offentlig rättegång i Charkiv mot medlemmar av den fiktiva Unionen för Ukrainas befrielse, som anklagades för att ha för avsikt att skilja Ukraina från Sovjetunionen och göra landet självständigt. Rättegången var avsedd att fungera som en varning till de ukrainare som hade förhoppningar om att återfå sin egen statsbildning.

Under 1930-talet förvisades nästan 30 000 ukrainare verksamma inom utbildning, vetenskap och kultur till koncentrationsläger i norra Ryssland. På detta sätt förstördes Ukrainas intellektuella potential.

- ↑ De åtalade vid rättegången mot Unionen för Ukrainas befrielse. 1930.
Statens centrala audiovisuella och elektroniska arkiv.
- ← Karikatyrbild av de åtalade i målet mot Unionen för Ukrainas befrielse. Tidskriften "Röd Peppar", 1930, nr 4.

➤ **Metropoliten Vasyl (Lypkivsky).**
*Centrala statliga arkivet för ideella
 föreningar och ukrainska studier.*

FÖRSTÖRELSEN AV UKRAINSKA AUTOKEFALA ORTODOXA KYRKAN

Spridningen av den kommunistiska ideologin var oåterkalleligen kopplad till aggressiv ateistisk propaganda. Bolsjevikerna ville eliminera religionen från livets alla sfärer och förföljde så kallade ”företredare för kulturen”. Präster och munkar blev offer för den ”röda terrorn” 1918–1919, då minst 1 500 präster dödades av bolsjevikerna. Samtidigt stängdes flertalet kyrkliga publikationer och teologiska utbildningsinstitutioner, många kloster likviderades och de kyrkliga brödraskapens verksamhet förbjöds. År 1931 hade kommunisterna stängt 80 procent av kyrkorna på landsbygden i Ukraina. På landsbygden omvandlades kyrkorna ofta till lagerlokaler, medan de i städerna ofta förstördes. Under 1920- och 1930-talen förstördes 49 kristna helgedomar enbart i Kyjiv, bland annat S:t Mikael's katedral med sina gyllene kupoler och Trehelgonakyrkan, båda arkitektoniska monument från 1100-talet.

En del av denna process var förstörelsen av den ukrainska autokefala (självständig med eget överhuvud, översättarens anmärkning) ortodoxa kyrkan med dess ledare metropoliten Vasyl (Lypkivsky). Kyrkans verksamhet var kopplad till statsbildningen 1917–1921. Under bolsjevikernas ockupation blev den ukrainska kyrkan ett centrum för det nationella livet och en viktig faktor för att främja ett nationellt medvetande bland ukrainarna. Allt detta fick dock ett abrupt slut på grund av förtrycket mot prästerskapet, förstörelsen och stängningen av kyrkorna. Med hjälp av sina agenter provocerade kommunisterna fram en splittring inom den ukrainska autokefala ortodoxa kyrkan: i januari 1930 förklarade några av kyrkans hierarker att kyrkan upplöst sig. Den 27 november 1937 sköts metropoliten Vasyl (Lypkivsky) till döds i Lukianivskafängelset i Kyjiv. Hans begravningsplats har ännu inte fastställts.

➤ **Biskoparna i den ukrainska autokefala ortodoxa kyrkan. 1921–1926.**
*Centrala statliga arkivet för ideella
 föreningar och ukrainska studier.*

En ukrainsk familj vräks från sitt hem,
byn Udatjne, Donetskregionen, 1930-talet.

Foto av Mark Zalizniak.

*Statens centrala audiovisuella
och elektroniska arkiv.*

← Under avkulakiseringen togs en bondes
lada ifrån honom, Donetskregionen. 1930.

Foto av Mark Zalizniak.

*Statens centrala audiovisuella
och elektroniska arkiv.*

AVKULAKISERINGEN

En viktig del av den kommunistiska regimens inrikespolitik var att förvandla den fria bonden till en kugge i det statliga systemet. Myndigheterna delade artificiellt in bönderna i kategorierna ”fattiga”, ”mellanbönder” och ”kulaker” och ställde de två första mot de senare.

I december 1929 förklarade de sovjetiska myndigheterna att de hade för avsikt att ”eliminera kulakerna som klass”. ”Kulakerna” utpekades som ansvariga för alla problem på vägen mot att bygga ett ”lyckligt liv” som regimen under Stalins ledning påstod sig arbeta hårt för att åstadkomma. Straffet för de så kallade ”kulakerna”, som ibland fick denna stämpel enbart på grund av sina politiska åsikter eller för att de ogillade lokala aktivister, var att de fördrevs från bosättningen till karga marker

eller till norra Sovjetunionen. Deras egendom konfiskerades och överfördes till kollektivjordbruk eller till landsbygdens fattiga.

Avkulakiseringen höll på att bli en riktig paramilitär operation, där säkerhetstjänsten OGPU (föregångare till NKVD och KGB, översättarens anmärkning) spelade en nyckelroll. Mellan den 18 februari och den 10 mars 1930 deporterades 19 531 familjer — 92 970 personer — till avlägsna områden i Sovjetunionen. Totalt under 1930–1931 förstörde myndigheterna 63 720 bondgårdar och deras ägare med familjer deporterades från Ukraina. Många dog på vägen eller under sina första år på de nya platserna på grund av omänskliga förhållanden.

DEN NEDBRYTANDE PROCESSEN ATT TA IFRÅN UKRAINARNA DERAS EKONOMISKA SJÄLVSTÄNDIGHET FULLBORDADES GENOM KOLLEKTIVISERINGEN

➤ Brödvagn från kollektivjordbruket
”10-årsjubileum för de fattiga böndernas
kommitté” vid bulklagret, Odesa. 1930.
*Statens centrala audiovisuella
och elektroniska arkiv.*

KOLLEKTIVISERINGEN

Den nedbrytande processen att ta ifrån ukrainarna deras ekonomiska självständighet fullbordades genom kollektiviseringen — alltså socialiseringen av mark, boskap och jordbruksredskap. Inledningsvis var denna process frivillig, men i slutet av 1929 startade den så kallade ”totala kollektiviseringen” och det blev då obligatoriskt att ansluta sig till kollektivjordbruket.

Även om kollektivjordbruket i teorin tillhörde bönderna själva, var de skyldiga att förse staten med en viss mängd jordbruksvaror. Först när detta hade uppfyllts kunde kollektivjordbrukets ledning fördela resten av skörden mellan kollektivjordbrukarna. På så sätt fick staten en stadig tillgång till billigt bröd, samtidigt som bönderna förvandlades till rättslösa slavar, helt kontrollerade av regimen.

Det är värt att nämna att Ukraina fram till slutet av 1920-talet hade ett välutvecklat system av kooperativ — frivilliga sammanslutningar skapade för att underlätta produktionen och försäljningen av jordbruksprodukter. I landsbygdskooperativen bevarades det privata ägandet av mark och produktionsmedel, vilket gjorde att de accepterades av ukrainarna, till skillnad från de kollektivjordbruk som de sovjetiska myndigheterna införde, där all egendom var gemensam.

↻ Beslagtagande av jordbruksutrustning till förmån för ett kollektivjordbruk, Berezansky-distriktet, Kyivregionen. 1928.
Statens centrala audiovisuella och elektroniska arkiv.

↶ Generalförsamling på kollektivjordbruket ”Velykyj Perelom”, byn Kruhle, Svatove-distriktet, Luhanskregionen. December 1931.
Statens centrala audiovisuella och elektroniska arkiv.

← Аррестерате rebell, byn Makartetyne, Luhanskregionen. 1930.

Sektoriellt statsarkiv för Ukrainas säkerhetstjänst.

MOTSTÅND MOT SOVJETISK POLITIK

Tvångskollektiviseringen och avkulakiseringen möttes av massprotester från de ukrainska bönderna. Enligt officiella siffror ägde 4 098 bondeprotester rum i Ukraina 1930, vilket utgjorde nästan hälften av alla protester mot regeringen i hela Sovjetunionen.

Motståndet bottnade i en stark känsla av orättvisa över myndigheternas agerande, som öppet plundrade folket, vräkte dem från sina hem och förstörde kyrkor. Missnöjda bönder dödade aktivister som deltog i kollektiviseringen och avkulakiseringen, upplöste byförvaltningar och befriade de som arresterats och fängslats.

Utöver den väpnade kampen delade medlemmar av den antisovjetiska rörelsen ut flygblad som uppmanade till motstånd mot regimen och krävde rättvisa.

Omfattningen och geografin av det ukrainska motståndet blev ett hot mot regimen. Chefen för den sovjetiska säkerhetstjänsten GPU i Ukrainska SSR, V. Balytskyj, ledde personligen undertryckandet av upproren och rapporterade regelbundet om situationen i Ukraina till Josef Stalin.

↗ Ett fotografi av vapen som tillhörde den antisovjetiska organisationen "Fria kosacker" och som beslagtogs av säkerhetstjänsten GPU i Ukrainska SSR. Vapnen förvarades i Motlokh Ivans hus. 1932.

Sektoriellt statsarkiv för Ukrainas säkerhetstjänst.

Letandet efter bröd på en bondgård i en by
i Hryshynske-distriktet, Donetsregionen.
Foto av Mark Zalizniak. början av 1930-talet.
*Statens centrala audiovisuella
och elektroniska arkiv.*

← Josef Stalin. 29 april 1932.
James Abbe / Associated Press.

ORGANISERINGEN AV HOLODOMOR

Den kommunistiska regimen insåg den potentiella faran med folkligt motstånd och tog till radikala åtgärder.

Under 1932–1933 framtogs de ukrainska bönderna nästan allt spannmål som de hade odlat. I vissa områden i Ukraina berövades bönderna på upp till 80 procent av sitt spannmål. De mål för spannmålsupphandling som satts för Ukraina var ekonomiskt orealistiska, och böterna för att de inte klarade av att uppfylla målen resulterade i att ukrainarnas kött, potatis och grönsaker beslagtogs. Myndigheterna genomförde husrannsakingar och tog all mat från byborna, även den som redan hade tillagats i köket. Även verktyg för att mala säd, som kvarnstenar och kvarnar, konfiskerades. Genomsökningarna åtföljdes ofta av fysiskt våld.

Hungriga människor letade på fälten efter ax eller annan mat som blivit kvar efter skörden. Den 7 augusti 1932 utfärdades dock det ökända regeringsbeslutet

som kallas "Lagen om fem ax spannmål". Enligt denna lag likställdes egendomen på kollektivjordbruken med statens. Att bara plocka några ax från ett kollektivjordbruksfält betraktades därför som "stöld av statlig egendom", vilket kunde straffas med arkebusering eller upp till 10 års fängelse, samt konfiskering av egendomen.

Josef Stalin blev den främste ideologen och organisatören av Holodomor. Genomförandet av folkmordsplanerna hanterades av Sovjetunionens regeringschef Vjatjeslav Molotov, sekreteraren för Allunionens kommunistiska partis (bolsjevikernas) centralkommitté Lazar Kaganovitj och ledarna för partiet och statsapparaten i Ukrainska SSR, Pavlo Postysjev, Stanislav Kosior, Vlas Tjubar och Mendel Chatajevitj.

➤ En grupp ukrainska bönder vandrar till staden för att söka räddning, Charkivregionen. 1933. Foto av Alexander Wienerberger. Samara Pearces privata arkiv.

ÖVERLEVNAD

De flesta svältande ukrainare använde passiva former av motstånd mot den påtvingade hungersnöden. Deras främsta mål var att skydda den mat de hade från att bli konfiskerad eller att försöka få tag på mer mat för att överleva. I de fall där det inte fanns någon mat kvar var de hungriga tvungna att äta sådant som normalt ansågs vara oätligt.

Under Holodomor åt desperata människor torra agnar, ogräs, ungt gräs, trädknoppar, ekollon, löv och bark från träd, oljekakor, sockerbetor, akaciablommor och så vidare. Ukrainarna var tvungna att äta sådant som alltid har betraktats som tabu: hundar, katter, råttor, möss, murmeldjur, igelkottar, vilda fåglar och till och med insekter.

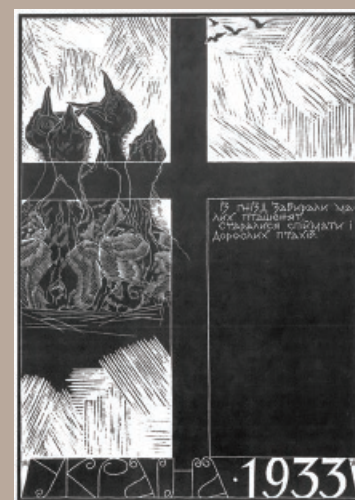
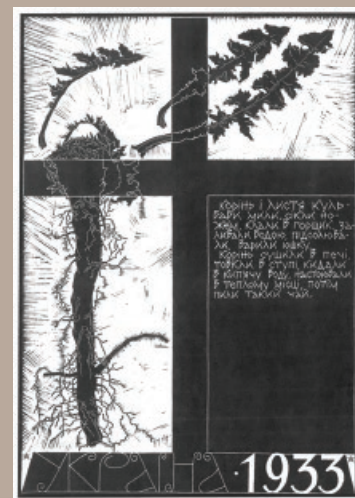
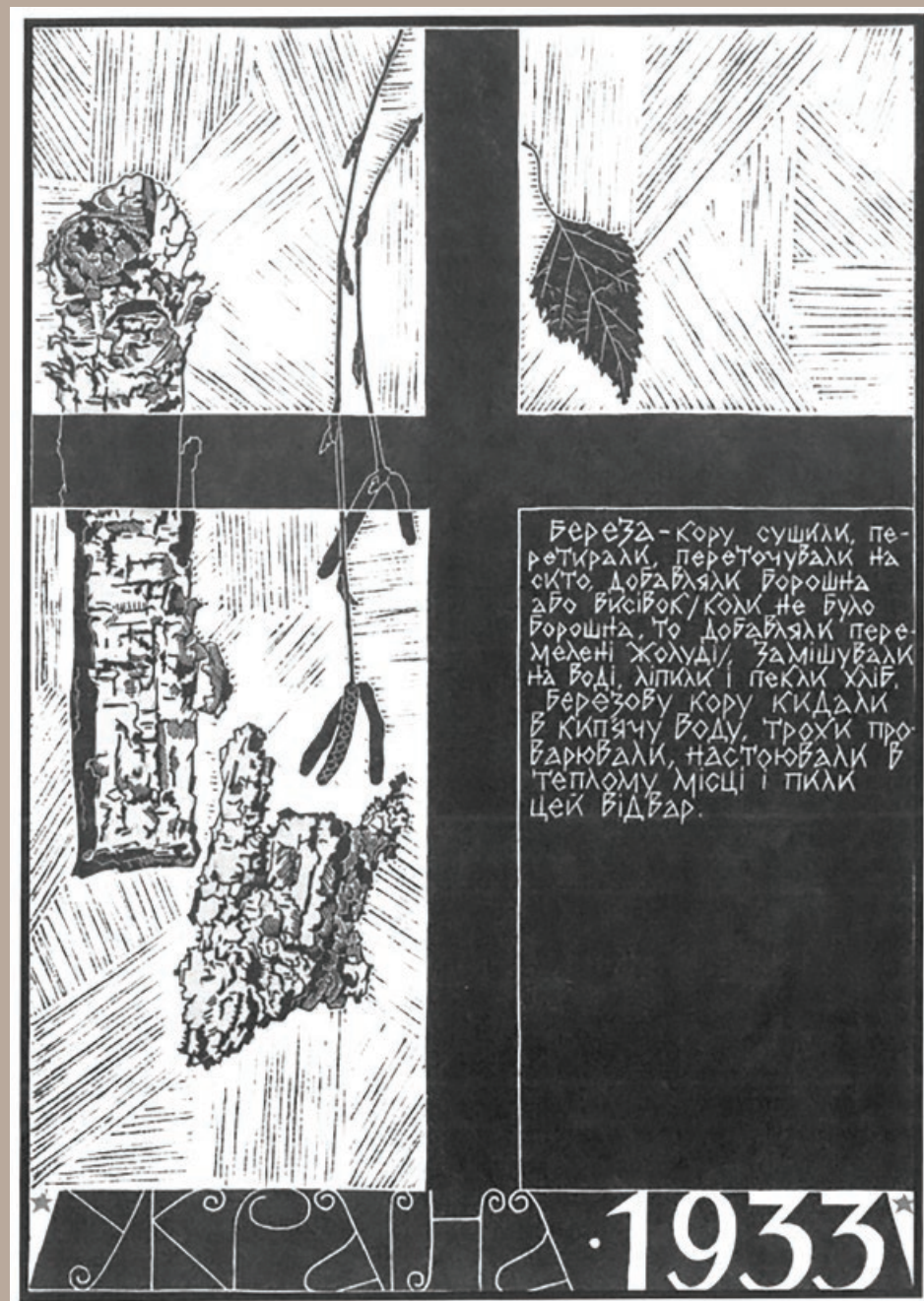
Det finns bevis på att de sovjetiska myndigheterna vidtog åtgärder för att förhindra hungriga ukrainare från att ens få tillgång till matsurrogat. Vittnen till Holodomor minns exempelvis att medlemmar i bärgningsbrigader medvetet dödade hundar och katter i svältande byar och tog med sig kropparna.

↻ Fyra små torkade fiskar är denna kvinnas enda produkter till försäljning, Charkiv. 1933. Foto av Alexander Wienerberger. Samara Pearces privata arkiv.

← En mor med hungriga barn, Charkiv. 1933. Foto av Alexander Wienerberger. Samara Pearces privata arkiv.

DET FINNS BEVIS PÅ ATT DE SOVJETISKA
MYNDIGHETERNA VIDTOG ÅTGÄRDER
FÖR ATT FÖRHINDRA HUNGRIGA
UKRAINARE FRÅN ATT ENS FÅ TILLGÅNG
TILL MATSURROGAT

Gravyr av Mykola Bondarenko.
Bokalbumet "Ukraina-33: En kokbok.
Det mänskliga minnet".

- Interiör från en Torgsin-butik i Putyvl. 1933–1934.

Statens historiska och kulturella reservat i Putyvl.

- En kö som väntar på att bröd ska levereras till en Torgsin-butik i Charkiv, 1933.

Foto av Alexander Wienerberger.
Samara Pearce's privata arkiv.

”TORGSINER”

Hungriga bönder som hade ork kvar tog sig till städerna för att försöka köpa mat eller byta hushållsartiklar mot mat. Där blev de ofta förföljda av polisen, men med lite tur kunde de ändå hitta mat på stadens marknader eller i butiker inom Torgsin-nätverket (ryska för ”handel med utlänningar”). I dessa butiker kunde de i utbyte mot guld och silver (oftast vigselringar och kors) köpa mat — om än till ett extremt högt pris.

[27]

Ungefär hälften av det så kallade ädelmetallskrot som accepterades av ”Torgsinerna” var ceremoniella värdesaker och husgeråd av värde. Torgsin-nätverket, skapat av Kreml, blev ett verktyg för att plundra ukrainare genom att ta deras smycken under en tid av extrem hungersnöd.

- En Torgsin-försäljningsorder värd 1 kopek för rätten att ta emot varor i butiken.

Ukrainas nationalmuseum för folkmordet Holodomor.

[28]

"SVARTA TAVLOR"

Vissa byar som inte uppfyllde planerna för spannmålsinköp eller motsatte sig den sovjetiska politiken sattes upp på de så kallade "svarta tavlorna". Detta innebar att en särskild straffregim infördes, där hela byar eller distrikt omringades av trupper eller specialenheter som tog all mat från invånarna. I byar på "svarta listan" förbjöds handel, alla varor togs bort från butiker och ledarna för byrådet, kollektivjordbruket eller den lokala partiorganisationen kunde utsättas för förtryck. Invånarna i bosättningar som fanns med på den "svarta listan" förbjöds att lämna det blockerade området.

Regelverket med "svarta tavlor" infördes endast i de områden som beboddes av ukrainare — i Ukrainska SSR och Kuban. En sådan repressiv åtgärd fanns inte i andra delar av Sovjetunionen, vilket tydligt visar Holodomors särskilt antiukrainska syfte.

Initiativtagare till idén om "svarta tavlor" var L. Kaganovitj. Under Holodomor svartlistades 735 distrikt, byar, småbyar, kollektivjordbruk, statsjordbruk och arteller (ett slags kooperativföretag, översättarens anmärkning) i Ukraina.

ШАПОВАЛІВКУ та ВИСОКЕ									
ЗА опортуністичну благодущність у підготовці до 3-ої більшовицької СІВБИ та мобілізації коштів—									
НА ЧОРНУ ДОШКУ									
ШАПОВАЛІВКА					ВИСОКЕ				
Насінньфонд	на 28-31	на 31-30	ТЕМНИ		Насінньфонд	на 28-31	на 31-30	ТЕМНИ	
	30,1%	30,9%	0,8%			26,9%	26,9%	0%	
Страхфонд	7,9%	8,4%	0,5%		Страхфонд	2%	2,8%	0,8%	
Гроші	31,7%	37,9%	6,2%		Гроші	23,5%	35%	11,5%	

"Svarta" och "röda" tavlor på en fältkvart. 1932. *gazeta.ua*

En rapport om svartlistningen av byarna Shapovalivka och Vysoke i Borznyansky-distriktet (Tjernihivregionen). Tidningen "Kolhospnyk Borzensjtjyny", 5 april 1932. (originalet finns i Ukrainas Nationalbiblioteket Vernadsky).

↶ Rubriken till artikeln ”Från vår tragedi bortom Zbrutj” publicerad i Lviv-tidningen Dilo den 21 maj 1933.

↶ Bybor i Charkiv som väntar på ett tåg. 1932. Bilden togs i hemlighet av den amerikanske fotografen James Abbe.

James Abbes arkiv.

FÖRBUDET MOT UTRESA

Efter att på konstgjord väg ha skapat en situation där ukrainare började dö av svält i massor, vidtog de sovjetiska myndigheterna åtgärder för att förhindra dem från att resa till de delar av Sovjetunionen där det inte fanns någon svält. Den 27 december 1932 antog Sovjetunionens centrala exekutivkommitté och Folkkommisariernas råd en resolution ”om inrättandet av ett enhetligt passeringssystem i Sovjetunionen och obligatorisk passregistrering”. Enligt de nya reglerna fick en person endast bo och arbeta i ett specifikt område. Bönderna fick inga pass och var därmed i praktiken fråntagna rätten att röra sig fritt inom landet.

Vid gränserna till Ukrainska SSR satte kommunisterna upp beväpnade kontrollenheter som hindrade människor från att lämna Ukraina. Dessutom fick ukrainska bönder som saknade pass inte köpa biljetter till

järnvägs- och sjötransporter, och särskilda mobila insatsstyrkor patrullerade området i jakt på flyktingar från Ukraina. Filtreringsläger inrättades för de fängslade. Liksom med ”svarta tavor” gällde reseförbudet endast ukrainska territorier.

Regimen var särskilt brutal mot dem som försökte fly från Sovjetunionen till Polen och Rumänien. Vid denna tid var den ukrainska pressen i dessa länder fylld av rapporter om ukrainare som blev skjutna när de försökte korsa floderna Dnister och Zbrutj.

← Elever i andra klass och en lärare i byn Postavmuky (Postav-Muka) i Poltavaregionen. 25 januari 1933. På baksidan av fotot finns en inskription: "...till minne av våra elever i 2:a klass... som var med då och som dog." Ett foto från familjearkivet av Viktor Ivanovytj Ivanenko, Uzjhorod, son till Ivan Yosypovytj Ivanenko (född 1924), som berättade att bara hälften av eleverna på fotot överlevde folkmordet.

Ukrainas nationalmuseum för folkmordet Holodomor.

KONSEKVENSER AV HOLODOMOR

Dödstalen efter hungersnöden i Ukraina 1932–1933 var så massiva att det i många bosättningar inte fördes några register över de döda överhuvudtaget. Därefter försökte kommunistregimen dölja antalet dödade ukrainare och förfalskade därför demografiska data och hemligstämplade arkivdokument. Det är känt att minst 4 miljoner ukrainare dog av svält. Men detta är inte den slutliga siffran. Idag fortsätter historiker och demografer att utforska denna fråga. Det är dock viktigt att påpeka att omfattningen av de demografiska förlusterna inte är avgörande för att definiera ett folkmord. Vår uppgift är att skapa så korrekta namnlistor som möjligt

över Holodomors offer. Manipulering av antalet offer för Holodomor är oacceptabelt.

Folkmordets konsekvens var en förstörelse av den ukrainska livsstilen. Traditionell kultur och folkliga seder förvanskades och Holodomor förändrade i grunden den etablerade ordningen för jordbruket på landsbygden. I årtionden tvingades ukrainska bönder att leva som rättslösa kollektivjordbrukare, utan pass och pensioner. Holodomor ledde till att hela generationer växte upp utan att ställa "obekväma frågor" till de kommunistiska myndigheterna om vart miljontals av deras lands-

DET ÄR KÄNT ATT MINST 4 MILJONER UKRAINARE DOG AV SVÄLT

En skylt med texten "Det är förbjudet att begrava människor här". 1933.
Foto av Aleksandr Wienerberger.
Samara Pearces privata arkiv.

➤ Ödsliga hus med bönder som dött av svält, Charkivregionen. 1933.
Foto av Alexander Wienerberger.
Samara Pearces privata arkiv.

➤ En massgrav med offer för Holodomor, Charkivregionen. 1933.
Foto av Aleksandr Wienerberger.
Samara Pearces privata arkiv.

män hade försvunnit. De barn som blev föräldralösa efter Holodomor kände varken till sitt eget namn eller sin familj.

En viktig del av den kommunistiska politiken i Ukraina var att etablera den ryska kulturens prestige, som ansågs vara överlägsen den ukrainska kulturen. Ryskan förklarades vara det språk som skulle användas för kommunikation över etniska gränser mellan folkgrupper i Sovjetunionen. Det ukrainska språket i Ukraina fick istället status som ett "provinsiellt" eller "bondskt" språk. I slutet av 1933, omedelbart efter Holodomor, införde

kommunisterna en ny stavning av det ukrainska språket, som på konstgjord väg förde det närmare ryskan. Under de följande åren togs ukrainska ord som inte liknade ryska konsekvent bort från ordböcker och ersattes med nyuppfunna ord. Denna politik intensifierade förrysningen av ukrainare i Ukraina.

↑ Rafal Lemkin.
istpravda.com.ua

VARFÖR HOLODOMOR ÄR ETT FOLKMORD

Rafal Lemkin, en amerikansk jurist av polsk-judisk härkomst, kallade kommunistregimens brott mot ukrainarna för ett klassiskt exempel på sovjetiskt folkmord. Det var denne forskare som 1944 introducerade ordet folkmord i allmänt bruk och som senare bidrog till antagandet av FN:s konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord. I materialet till Rafal Lemkins aldrig publicerade Historien om folkmord finns en essä med titeln ”Sovjetiskt folkmord i Ukraina”, där advokaten noggrant förklarar hur den stalinistiska regimens handlingar mot ukrainarna hade karaktärdrag av folkmord. Advokaten identifierade fyra delar i planen för att förgöra den ukrainska nationen: utplåning av intelligentian (nationens ”hjärna”), förstörelse av kyrkan (nationens ”själ”), svält av de ukrainska bönderna (de främsta bärarna av den nationella andan och traditionerna) och påtvingad förändring av den etniska sammansättningen i de ukrainska regionerna.

Rafal Lemkin betonade att den ukrainska nationen var för stor för att kunna förstöras helt. Därför försökte bolsjevikregimen först och främst övervinna ukrainarnas ekonomiska oberoende och utplåna deras känsla av nationell identitet. Det folkmord som kommunisterna genomförde syftade till att eliminera det ukrainska folket som en enhet, för att förhindra att Ukraina skulle kunna bryta sig loss från Sovjetunionen.

Holodomor, som planerades av Kreml, skapade levnadsförhållanden för ukrainare som var avsedda att helt eller delvis förinta dem. Detta uppfyller till fullo definitionen av folkmord enligt FN:s konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord.

↶ Ett barn går förbi liket av ett offer för Holodomor. Charkiv. 1933.
Foto av Aleksandr Wienerberger.
Samara Pearces privata arkiv.

↶ Ett offer för Holodomor, Charkiv, 1933.
Foto av Alexander Wienerberger.
Samara Pearces privata arkiv.

[39]

- ➔ Tredje sidan i Gareth Jones pass, med vilket han reste till Sovjetunionen 1933.
Gareth Vaughan Jones Archive (The National Library of Wales).
- ➔ En Leica II-kamera som tillhörde Alexander Wienerberger.
23 november 2022.
Foto av Olha Kovalova.
Ukrainas nationalmuseum för folkmordet Holodomor.

- ↩ Metropoliten Andrey under ett pastoralt besök hos de troende i den ukrainska grekisk-katolska kyrkan i Amerika.
Centrala statliga historiska arkiv i Ukraina, Lviv.

OMVÄRLDENS REAKTION PÅ HOLODOMOR

Även om Sovjetunionen officiellt förnekade svälten spreds sanningen runt om i världen tack vare utländska journalister som lyckades ta sig till de svältande byarna i Ukraina och rapporterade i pressen vad de såg. Den mest kände av dem var Gareth Jones, journalist från Manchester Guardian, som inte bara publicerade ett antal artiklar om situationen i Ukraina utan också höll en presskonferens för att tala om hungersnöden.

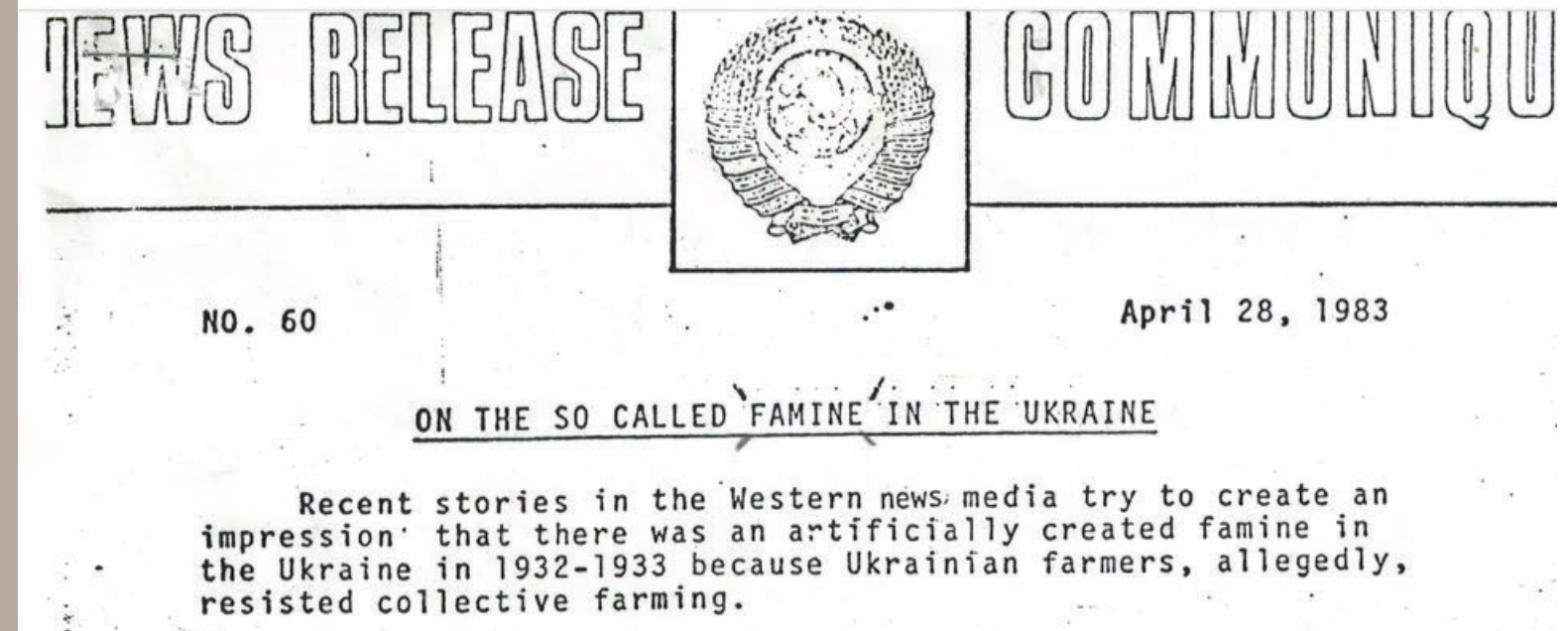
Även regeringarna i länder som Italien, Tyskland och Polen var medvetna om massmordet på ukrainare genom sina diplomater i Sovjetunionen.

Ukrainare som bodde i västländerna sökte hjälp från Internationella Röda Korset, Nationernas Förbund och andra internationella organisationer. Den ukrainska grekisk-katolska kyrkan, under ledning av metropoliten Andrey Sheptytsky, uppmanade kristna runt om i världen att hjälpa Ukraina.

Tyvärr var alla dessa ansträngningar förgäves — det internationella samfundet ingrep inte. Dessutom gjorde Moskva stora ansträngningar för att förneka existensen av hungersnöden och misskreditera dem som talade om den.

[40]

MOSKVA HAR GJORT STORA
ANSTRÄNGNINGAR FÖR ATT FÖRNEKA
EXISTENSEN AV HUNGERSNÖDEN OCH
MISSKREDITERA DEM SOM
TALADE OM DEN

Fragment av ett pressmeddelande distribuerat
av Sovjetunionens ambassad i Kanada, där det sägs
att det inte förekom någon hungersnöd i Ukraina
1932–1933.

Arkiv från Ukrainsk-kanadensiskt forsknings- och
dokumentationscentrum (Toronto).

FÖRNEKANDET AV HOLODOMOR

För att bevisa att det inte rådde någon hungersnöd i Sovjetunionen organiserade Moskva besök av utländska politiker och kulturpersonligheter som skulle övertyga världen om att ukrainarna inte svalt. Bland dessa personer fanns Bernard Shaw, Edouard Herriot, Herbert Wells och Romain Rolland.

En särskild roll tilldelades utländska journalister som gick med på att blunda för den sovjetiska propagandans manipulationer. Utländska reportrar förbjöds att resa runt i landet på egen hand och om de gjorde det var de tvungna att följa strikt definierade rutter. Den mest kända utländska journalisten som medvetet förnekade Holodomor var Walter Duranty (New York Times Moskva-korrespondent). I sina artiklar rättfärdigade han den kommunistiska politiken och förnekade massdöden på grund av svält, men i privata samtal medgav han att miljontals ukrainare dog på bara ett år.

På 1980-talet, när ukrainska samfund i USA och Kanada framgångsrikt drog världens uppmärksamhet

till Holodomor, lanserade Sovjetunionens statliga säkerhetskommitté operationen "Fariséer". Syftet med denna operation var att misskreditera de medlemmar av den ukrainska diasporan i Nordamerika som berättade sanningen om Stalins brott. Sovjetiska diplomater övertygade politiker från USA och Kanada om att deltagande i evenemang till minne av Holodomor skulle skada deras politiska karriärer. Kremls propagandakampanj misslyckades dock och Sovjetunionens kollaps gav ny fart till forskning och spridning av information om Holodomor.

Efter att Sovjetunionen försvunnit från världskartan tog Ryssland på sig rollen som Holodomorförnekare. Utan att kunna förneka själva faktumet att hungersnöden 1932–1933 ägde rum, vilket blivit allmänt känt, försökte Kreml bestrida att den var avsiktlig och riktad mot ukrainare. Med hjälp av de modernaste verktygen för att sprida information försöker ryska forskare, diplomater, journalister och bloggare övertyga världen om att Holodomor inte var ett folkmord.

↶ Edouard Herriot besöker Kyjiv.
27 augusti 1933.
Serhiy Bilokins webbplats:
www.s-bilokin.name

↶ Walter Duranty. 1936.
John Rooney / Associated Press.

HOLODOMORFÖRNEKARNAS NARRATIVER

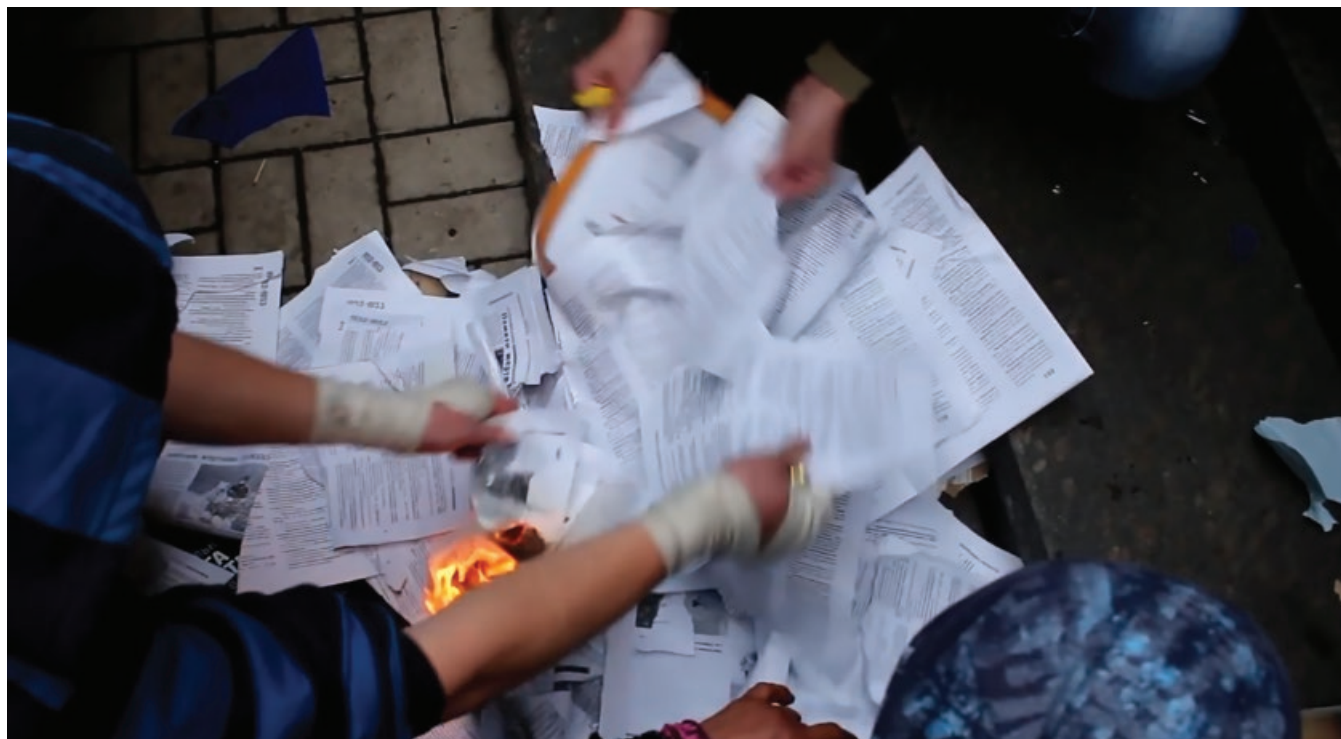
Trots de obestridliga fakta som historiker och jurister har fastställt hörs Holodomorförnekelsen än i dag.

FÖRNEKANDE: Hungersnöden i början av 1930-talet drabbade även andra områden i Sovjetunionen utöver Ukraina, alltså kan Holodomor inte vara ett folkmord på ukrainare.

FAKTA: Repressiva lagar gällde i hela Sovjetunionen, men de tillämpades med störst omfattning och brutalitet i Ukraina och i Kuban (en region i norra Kaukasus där mer än 60 procent av befolkningen var ukrainare). Dessutom var det endast ukrainare som stängdes in i svältzonen. Det var i Ukraina och Kuban som dödstalen under hungersnöden 1932–1933 var som högst. Om svälten hade varit lika allvarlig i hela Sovjetunionen hade myndigheterna inte behövt hindra ukrainare från att lämna Ukraina. Att erkänna Holodomor som ett folkmord på ukrainare förnekar inte på något sätt att Stalins handlingar mot andra folkgrupper i Sovjetunionen var brottsliga.

➤ Böcker från bibliotekssamlingarna vid Pryazovskyi Statsuniversitet som ockupanterna förberett för förstörelse. Mariupol. Februari 2023. *Mariupols kommunfullmäktige.*

Stillbild från videon av bränningen av "Nationell bok för Holodomoroffren. Donetskregionen" i Donetsk. 3 maj 2014. *Pro-ryska propagandamedier.*

FÖRNEKANDE: Holodomor riktade sig specifikt mot landsbygdsbefolkningen, vilket innebär en social grupp snarare än hela den ukrainska nationen som en etnisk gemenskap. Sociala grupper omfattas inte av FN folkmordskonvention från 1948.

FAKTA: Under 1930-talet var Ukraina ett jordbruksland där omkring 80 procent av befolkningen var ukrainare. Eftersom de flesta ukrainare bodde på landsbygden, var andelen ukrainare bland landsbygdsbefolkningen ännu högre, vilket gjorde de ukrainska bönderna till en central del av den ukrainska nationen i stort. Det bör också noteras att kommunistregimen, samtidigt med Holodomor avsiktligt utrotade den ukrainska intelligentsian genom förtryck.

FÖRNEKANDE: Kommunistregimen orsakade oavsiktligt Holodomor 1932–1933 i ett försök att snabbt förbereda sig för krig, under hotet om invasion av fasciststater.

FAKTA: Under 1932–1933 hade Sovjetunionen ingen direkt gräns mot Tyskland och hade goda grannrelationer med fascistiska Italien. Tyska hemliga militärskolor var verksamma i Sovjetunionen, och den sovjetiska regeringen lade militära beställningar hos italienska företag. I augusti 1939 undertecknade Moskva och Berlin Molotov-Ribbentroppakten, som cementerade vänskapen mellan de två människohatande regimerna.

Erkännandet av Holodomor som ett folkmord på internationell nivå understryker först och främst den internationella solidariteten med ukrainarna som ett folk vars företrädare föll offer för ett folkmord som doldes och förnekades i årtionden. Sovjetunionens efterträdare, Putins Ryssland, begår alltså folkmord 2022–2024. En av de främsta orsakerna till Kremls nuvarande beteende är bristen på straff för den stalinistiska regimens folkmordshandlingar för 90 år sedan.

← Tal av James Mace vid konferensen
”Holodomor in Ukraine 1932–1933. New
Research Findings” (”Holodomor i Ukraina
1932–1933. Nya forskningsrön”) vid
University of Toronto. 30 september 1990.
*Arkiv från Ukrainsk-kanadensiskt forsknings-
och dokumentationscentrum.*

ERKÄNNANDE AV HOLODOMOR SOM FOLKMORD

Sedan slutet av 1940-talet har ukrainare i diasporan gjort stora insatser för att få stalinregimens brott erkända som folkmord. Mellan 1985 och 1988 drog den amerikanska kongressens kommission om hungersnöden 1932–1933 i Ukraina (känd som James Mace-kommissionen) slutsatsen att kommunistregimen avsiktligt lät miljontals ukrainare svälta ihjäl. Kommissionens arbete fick stort genomslag i USA och påverkade bland annat processen med att erkänna Holodomor som ett folkmord. ”Josef Stalin och hans följe begick folkmord på ukrainare 1932–1933”, löd slutsatserna.

År 1991 kollapsade Sovjetunionen och Ukraina förklarade sig självständigt. Det historiska minnet av Holodomor 1932–1933 började återskapas: arkiv öppnades, tidigare hemliga dokument avklassificerades och tusentals ukrainska medborgare som överlevt folkmordet Holodomor vittnade.

Offentliga initiativ som bidrog till studiet av Holodomors historia, såsom Association of Holodomor Researchers, Prosvita Society och Memorial Society, spelade en viktig roll i detta skede. Det är värt att lyfta fram Marian

Kots, Lidiia Kovalenkos, Volodymyr Manyaks, Levko Lukianenkos och Mykola Rudenkos asketiska arbete. Sedan slutet av 1980-talet har, tack vare allmänheten, åtgärder för att hedra minnet av Holodomors offer blivit offentliga och minnesmärken över Holodomors offer har uppförts.

Under Viktor Jusjtjenkos tid som president (2005–2010) blev Holodomor en av de viktigaste frågorna i politiken för nationellt minne. Den ukrainska staten stödde då fullt ut forskningen om Holodomors historia, publicering av arkivmaterial, avtäckning av minnesmärken och offentliga evenemang som informerade människor om sanningen om det stalinistiska folkmordet 1932–1933 och hedrade dess offer.

År 2009 grundades Holodomormuseet, en institution som ägnar sig åt att studera och främja historien om folkmordet på ukrainare. Idag organiserar museet flera utbildnings- och utställningsprojekt, samlar artefakter relaterade till Holodomor, registrerar vittnesmål från överlevande och publicerar forskning. År 2017 påbörjades byggandet av museets andra fas, som fortfarande pågår.

År 2006 erkände Ukrainas parlament Verkhovna Rada Holodomor som ett folkmord. Ukraina uppmanade även andra länder att erkänna Holodomor som ett folkmord. Förutom Ukraina har 28 länder i början av 2024 erkänt Holodomor som ett folkmord. I ytterligare fyra länder har en av kamrarna i de nationella parlamenten gjort det.

Mellan 2009 och 2010 genomförde Ukrainas säkerhetstjänst en utredning som ledde till att domstolen fastställde att ledarna för Sovjetunionens kommunistiska parti, under Josef Stalins ledning, begick folkmord på en del av den ukrainska befolkningen för att förhindra skapandet av ett självständigt Ukraina.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sovjetisk ockupation av Ukraina	3
Hungersnöden 1921–1923	5
Den kontroversiella ”ukrainiseringen”	10
Förstörelsen av Ukrainska autokefala ortodoxa kyrkan	11
Avkulakiseringen	14
Kollektiviseringen	17
Motstånd mot sovjetisk politik	19
Organiseringen av Holodomor	22
Överlevnad	23
”Torgsiner”	27
”Svarta tavlor”	29
Förbudet mot utresa	32
Konsekvenser av Holodomor	33
Varför Holodomor är ett folk mord	37
Omvärldens reaktion på Holodomor	40
Förnekandet av Holodomor	43
Holodomorförnekarnas narrativer	45
Erkännande av Holodomor som folk mord	49

УДК 94(477)“1932/1933”
K 59

Rekommenderat för publicering av det vetenskapliga och metodologiska rådet vid Ukrainas nationalmuseum för folkmordet Holodomor (protokoll nr 2 av den 22 april 2024).

Kozytskyi Andrii, Kostiv Mykhailo.
K 59 Holodomor: Basfakta: en populärvetenskaplig publikation / Andrii Kozytskyi, Mykhailo Kostiv — Kyjiv: Ukrainas nationalmuseum för folkmordet Holodomor, 2024. 52 s.

Vad är Holodomor? Varför och hur hände det? Vilka är dess konsekvenser? Hur reagerade omvärlden på att miljon-tals ukrainare dog av svält? Varför är Holodomor ett folk mord? Svaren på dessa frågor hittar du på sidorna i den bok du nu håller i dina händer. I den har Holodomormuseets forskare kort och enkelt beskrivit det man behöver veta om händelserna 1932–1933.

Publikationen använder delvis material från utställningen av Ukrainas nationalmuseum för folkmordet Holodomor ”Holodomor: Sovjetunionens folk mord på ukrainare”. På omslaget: fotografier tagna 1933 av den österrikiske ingenjören Alexander Wienerberger i Charkiv och ett foto av skulpturen ”Bittert minne av barndomen” (skapad av Petro Drozdovskij, skulptör Mykola Obeziuk), som finns utanför Ukrainas nationalmuseum för folkmordet Holodomor.

Design: Victoria Odnosum.
Översättning: Nordic Ukraine Forum —
Anastasiia Galchenko, Martin Jefflén, Alyona Kashyna

УДК 94(477)“1932/1933”

Signerad för publicering:
Format 210×210 mm.
Offsetpapper. Offsettryck.
Typsnitt Helvetica.
Sidstorlek: 4,25. Upplaga 500 exemplar.

Holodomor
Museum

UKRAINAS NATIONALMUSEUM FÖR FOLKMORDET HOLODOMOR

Lavrskagatan 3, Kyjiv

holodomormuseum.org.ua

+38 (044) 254 45 12

@HolodomorMuseum

@holodomor.museum

@HolodomorMuseum

@HolodomorMuseum

The Holodomor Museum /
Музей Голодомору

@Holodomor_Museum